

Предговор

Преди четиридесет години президентът Ричард Никсън ми оказа честта да ме изпрати в Пекин, за да възстановя контактите с тази централна за историята на Азия страна, с която Америка не бе имала отношения на най-високо равнище в продължение на почти двадесет години. Американският мотив за отваряне към нея беше да представим пред нашия народ визия за мирно преодоляване на тежките проблеми на Виетнамската война и на зловещите перспективи на Студената война. Китай, макар технически да бе съюзник на Съветския съюз, търсеше маневрено пространство, за да устои на заплахата от атака от Москва.

В този период съм посещавал Китай повече от петдесет пъти. Като много посетители през вековете, не можех да не се възхитя на китайския народ, на неговата издръжливост, изтънченост, проникателност и хитрост, на семейното чувство и на културата, която представлява. Същевременно, през целия си живот разсъждавах върху изграждането на мира – най-вече от американска гледна точка. Имах късмета да мога да проследя тези две линии на мислене едновременно като висш служител – носител на послания – и като учен.

ЗА КИТАЙ

Тази книга е опит, базиран отчасти на разговори с китайските лидери, да бъдат обяснени концептуалният начин на китайското мислене относно проблемите на мира и войната, вътрешният ред и отношението към по-практичния американски подход към всеки конкретен случай. Различните истории и култури понякога стигат до различни заключения. Аз не винаги съм съгласен с китайската гледна точка. Не е възможно и всеки читател да се съгласи с нея. Но е необходимо тя да бъде разбрана, тъй като Китай ще играе огромна роля в света през XXI век.

От времето на първото ми посещение Китай се превърна в икономическа суперсила и главен фактор във формирането на глобалния политически ред. Съединените щати имаха надмощие в Студената война. Взаимоотношенията между Китай и САЩ станаха централен елемент в търсенето на световен мир и глобално благополучие.

Осем американски президенти и четири поколения китайски лидери управляваха тези деликатни отношения в удивително последователен маниер, като се имат предвид различията в изходните точки. И двете страни не допуснаха историческото наследство или различните концепции за вътрешния ред да нарушат сътрудничеството, залегнало в същността на техните отношения.

Пътуването беше сложно, защото и двете общества вярват, че са представители на уникални ценности. Американският ексеptionализъм* е мисионерски. Според него Съединените щати имат задължението да разпространят своята ценностна система във всяка част на света. Китайският ексеptionализъм е на културно ниво. Китай не е прозелитски настроен и не се стреми да обръща всеки в своята „вяра“; той не твърди, че неговите съвременни институции са уместни извън границите на страната. Но Китай е наследник на традициите на Средното царство, което формално подрежда всички останали държави на различните нива на васалност въз основа на критерия за тяхната близост до китайската култура и политически форми; с други думи, нещо като културна универсалност.

Основният фокус на тази книга е взаимодействието между китайските и американските лидери от основаването на Китайската народна република през 1949 г. Както когато бях в правителството, така и когато работех извън него, аз съм правил записки на разговорите си с четири поколения китайски лидери и съм се опирал на тях като на основен източник в настоящия си труд.

---

* *Теория за уникалността и потенциала на дадена държава. В САЩ за неин баща се сочи Томас Джеферсън – бел. прев.*

ПРЕДГОВОР

Тази книга нямаше да бъде написана без всеотдайността и компетентната помощ на колеги и приятели, които ми позволиха да им досаждам.

Скайлър Шаутън беше незаменим. Той влезе в ползрението на моето внимание преди осем години, когато професор Джон Гадис от Йейл ми го препоръча като най-способния студент там. Когато започнах този проект, го помолих да си вземе два месеца отпуск от адвокатската си фирма. Той го направи и в течение на работата толкова се увлече, че остана да работи по проекта до самия му край година по-късно. Направи повечето от базовите проучвания. Помогна с превода на китайските текстове и дори повече, с разгадаването на неуловимия смисъл на метафоричността на най-сложните от тях. Той беше неуморим в етапа на редактирането и коректорската работа. Никога не съм имал по-добър сътрудник в проучванията и много рядко някой, който да е толкова добър, колкото него.

Имах щастието да убедя Стефани Джънгър-Моат да работи с мен в продължение на десет години в целия диапазон на дейността ми. Тя беше това, което в бейзбола биха нарекли ключов играч. Тя правеше проучвания, занимаваше се с редакторската работа и беше главната свръзка с издателя. Проверяваше всички бележки в края на книгата. Тя помагаше за координацията на компютърния набор и никога не се колебаеше да помага, когато крайният срок приближаваше. Нейният решаващ принос се подсилваше от обаянието ѝ и от дипломатическите ѝ умения.

Хари Еванс беше редактор на *White House Years* преди тридесет години. Той ми позволи да се възползвам от нашето приятелство в създаването на целия ръкопис. Неговите редакторски и структурни предложения бяха не само многочислени, но и извънредно важни.

Тереза Аманти и Джоди Уилямс многократно набираха ръкописа, отново и отново, и прекараха много вечери и почивни дни, помагайки за спазването на крайните срокове. Тяното добро настроение, работоспособност и зорко око за детайлите бяха жизнено важни.

Стейпълтън Рой, бивш посланик в Китай и изтъкнат китаист; Уинстън Лорд, мой сътрудник по време на отварянето ни към Китай и впоследствие и посланик там; и Дик Вайътс, моят литературен агент, прочетоха няколко глави и направиха важни коментари. Джон Вандън Хювъл оказа помощ в проучванията за няколко от главите.

Издаването на книгата в издателство *The Penguin Press* беше много щастливо преживяване. Ан Годоф беше винаги на разположение – много проникателна, но не и натрапчива. Приятно е да прекарваш времето си с нея. Брус Гифордс, Нойрин Лукас и Тори Клоуз прокараха много вещо и изкусно книгата през целия редакционен и производствен процес. Фред Чейз подготви ръкописа за издаване много грижливо и експедитивно.

ЗА КИТАЙ

Лаура Стикни е главният редактор на книгата. Достатъчно млада, за да ми бъде внучка, тя изобщо не се стресна от автора. Преодоля своята резервираност спрямо моите политически виждания толкова, колкото бе нужно, за да ме накара да очаквам с нетърпение нейните саркастични и винаги проникателни и малко хапливи коментари в полето на ръкописа. Тя беше неизтощима, възприемчива и изключително полезна.

Безкрайно съм благодарен на всички тях.

Всички правителствени документи, от които съм черпил информация, са разсекретени от известно време. Бих искал да благодаря по-специално на *Woodrow Wilson International Center for Scholars Cold War International History Project* за позволение да използвам извадки от техния архив на декласифицираните руски и китайски документи. Библиотека *Carter* с готовност ми предостави много стенограми на срещи с китайски лидери по време на президентския мандат на Картър. А библиотека *Reagan* също ми подsigури множество полезни документи от техните архиви.

Не е нужно да споменавам, че недостатъците на книгата са по моя вина.

Както винаги в продължение на половин век, съпругата ми Нанси ми даваше своята здрава морална и интелектуална подкрепа в самотата, която авторите (или поне този автор) сами си създават, докато пишат. Тя прочете повечето от главите и направи безброй важни предложения.

Посвещавам „За Китай“ на Анет и Оскар де ла Рента. Започнах книгата в тяхната къща в Пунта Кана и я завърших пак там. Тяхното гостоприемство е само един от аспектите на приятелството ни, което добавя радост и дълбочина в моя живот.

ХЕНРИ А. КИСИНДЖЪР
Ню Йорк, януари 2011 г.

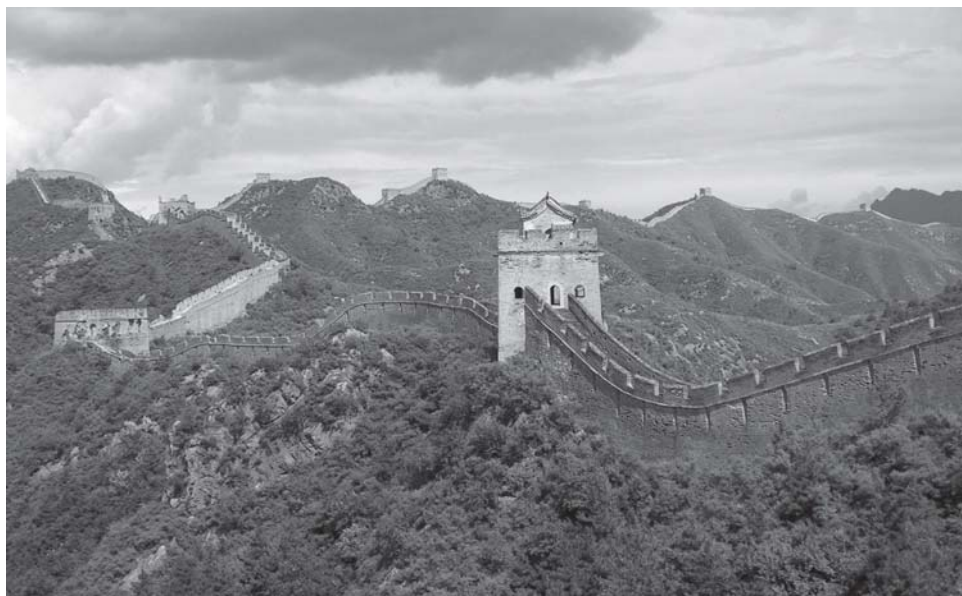
Бележки за китайското произношение

В тази книга често се споменават китайски имена и термини. За много от китайските думи съществуват добре познати алтернативи за произношение, базирани на двата най-разпространени метода на транслитерация на китайските букви на латиница: методът *Wade-Gile*, преобладавал в голяма част от света до 80-те години на миналия век, и методът *pinyin* (пинин), възприет официално в Китайската народна република през 1979 г., който придобива все по-голяма популярност в западните и в някои азиатски публикации оттогава насам.

В по-голямата част на книгата е приложено произношението *pinyin* (пинин). Например използвано е пинин произношението на „Дън Сяопин“ вместо произношението по метода *Wade-Giles* „Тенг Кся О Пин“. Другаде, където произношението, което не е по метода пинин, е останало значително по-популярно, то е запазено за удобство на читателя. Например при името на древния военен теоретик „Сун Дзъ“ е използвано традиционното произношение, вместо по-новото пинин произношение „Сънзъ“.

ЗА КИТАЙ

Понякога, в интерес на постигането на последователност в целия текст на книгата, цитираните имена, първоначално дадени във формат *Wade-Giles*, по-късно са интерпретирани в пинин. Тези промени са указани в бележките в края на книгата. Във всеки случай, съдържанието на китайските думи остава едно и също; разликата е в метода на пресъздаването на думата с латиница.

Пролог

През октомври 1962 г. лидерът на китайската революция Мао Дзъдун свиква елита на военните и политическите си командири на събрание при себе си в Пекин. На две хиляди мили на запад, на един непристъпен и рядко населен терен в Хималаите, китайски и индийски войски се намират в безизходно положение в спорната граница на двете страни. Диспутът възниква въз основа на различни исторически версии: Индия претендира за предната демаркационна линия от времето на британското управление, а Китай – за границите на китайската империя. Индия е разгърнала предните си постове по края на границата според своята концепция; Китай е обградил индийските позиции. Опитите за преговори за уреждане на териториалния спор са провалени.

Мао е решил да разчупи патовото положение. Той се връща далече в миналото, към класическата китайска традиция, която всъщност вече е започнал да разрушава. Китай и Индия, казва Мао на своите командири, преди са водили „една война и половина“. Пекин би могъл да си извлече оперативен урок от всяка от тях. Първата война се води преди около 1300 години, при династията Тан (618–907), когато Китай изпраща войски да

подкрепят едно от индийските царства срещу нелегитимен и агресивен съперник. След китайската интервенция двете страни се радват на процъфтяващ двувековен религиозен и икономически обмен. Урокът, извлечен от древната кампания, както Мао го описва, е в това, че Китай и Индия не са обречени на постоянна вражда. Те биха могли отново да се радват на дълъг мирен период, но, за да осъществи това, Китай трябва да използва сила, за да „довлече“ Индия обратно на „масата за преговори“. „Половината война“, според Мао, се е състояла седемстотин години по-късно, когато монголският владетел Тимур плякосва Делхи. (Мао смята, че тъй като тогава монголите и Китай са били част от една и съща политическа единица, тази война е „половинката“ китайско-индийска война.) Тимур извоюва значителна победа, но след като нахлува в Индия, войската му избива над 100 000 пленници. Този път Мао изисква от своите китайски войски да бъдат „сдържани и принципни“⁽¹⁾.

Изглежда никой от присъстващите на аудиенцията на Мао – ръководството на комунистическата партия на революционен „Нов Китай“ заявява намерението си да преобрази международния ред и да заличи феодалното минало на Китай – не поставя под въпрос приложимостта на тези древни прецеденти към настоящите стратегически императиви на Китай. Планирането на атаката продължава на базата на принципите, очертани от Мао. Няколко седмици по-късно офанзивата протича точно така, както той я описва: Китай нанася внезапен, разгромяващ удар по индийските позиции и после се оттегля на предишната контролна линия, и дори отива по-далече, като връща плененото тежко въоръжение на индийците.

В никоя друга страна не би било възможно съвременен лидер да предприеме такова сериозно национално начинание, като се позовава на стратегическите принципи на хилядолетно събитие – нито че би могъл толкова самоуверено да очаква неговите съратници да разберат значението на алюзията. Но Китай е уникален. Никоя друга страна не може да претендира за толкова стара цивилизация или за такава съкровена връзка с древното си минало и с класическите принципи на стратегията и държавното изкуство.

Другите общества, включително Съединените щати, претендират за универсална приложимост на техните ценности и институции. Но никой не може да се сравнява с Китай в упорството му да поддържа подобна възвисена концепция за своята роля, при това за такъв дълъг период – и в убеждаването на съседите му да я приемат – пред лицето на толкова много исторически превратности. От възникването на Китай като единна държава през III век пр. Хр. до краха на династията Цин през 1912 г. страната стои в центъра на международната система на Източна Азия

Пролог

със забележителна стабилност. Китайският император е бил смятан (и признат от много съседски държави) за връх на универсалната политическа йерархия, а владетелите на останалите райони теоретично са били негови васали. Китайските език, култура и политически институции са отличителен белег за цивилизацията, като дори местните съперници и чуждестранните завоеватели са ги приемали в различни степени като знак за своята собствена легитимност (често като първа стъпка към включването си в Китай).

Традиционната космология устоява въпреки катастрофите и вековните периоди на политически упадък. Дори когато Китай е слаб или разделен, неговата централност остава мерило за регионална легитимност; както китайските, така и чуждестранните кандидати, стремящи се да го обединят или да го завладеят, управляват от китайската столица, без да оспорват базисната предпоставка, че той е център на вселената. Докато други страни се наименоуват по етническите групи и географските характеристики, Китай нарича себе си *zhongguo* – „Средното царство“ или „Централната държава“⁽²⁾. Всеки опит да се разбере двадесетвековната дипломатия на Китай или неговата роля в света през ХХI век трябва да започне – дори с цената на известно потенциално свръхопростояване – с оценяване и разбиране на традиционния контекст.